

LAKOSSÁGCSERE ÉS RESZLOVAKIZÁCIÓ

POPÉLY ÁRPÁD

A II. világháború végén felújított Csehszlovákia vezető politikusai a csehszlovák állam 1938–39. évi felbomlásáért felelőssé tett német és magyar kisebbség kollektív bűnössége ürügyén célul tűzték ki e nem szláv kisebbségek felelősségre vonását és kitelepítését, s az ország szláv nemzetállammá alakítását.

Mivel azonban Csehszlovákia a felvidéki magyarság egyoldalú kitelepítéséhez sem a háború alatt, sem pedig a potsdami konferencián nem kapta meg a győztes nagyhatalmak jóváhagyását, s azok „csupán“ a német kisebbség kitelepítését engedélyezték, Csehszlovákia számára a Magyarországra rákényszerített lakosságcsere, valamint az ún. reszlovakizáció vált azzá az eszközzé, amellyel igyekezett elérni az ország „magyartalanítását“.

A lakosságcsere és a reszlovakizáció történeti háttéréről már bőséges szakirodalommal rendelkezünk,ⁱ tanulmányomban ezért elsősorban e két esemény talán kevésbé ismert, régióként eltérő területi vetületét, valamint etnikai következményeit, vagyis a felvidéki magyar nyelvterület etnikai összetételének átalakulására gyakorolt hatását szeretném ismertetni.

A lakosságcsere

A csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezményt Gyöngyösi János magyar külügyminiszter és Vladimír Clementis csehszlovák külügyi államtitkár 1946. február 27-én írta alá Budapesten. Tartalmából nyilvánvaló, hogy nem két azonos helyzetben lévő állam, hanem a háborús győztesek közé sorolt Csehszlovákia és a legyőzött Magyarország megállapodása volt. V. cikke értelmében ugyanis Csehszlovákia annyi felvidéki magyart telepíthetett át Magyarországra, amennyi magyarországi szlovák (és cseh) önként jelentkezik a Csehszlovákiába való áttelepülésre, VIII. cikke pedig ráadásul lehetővé tette, hogy Csehszlovákia paritáson felül áttelepíthesse a szlovák népbíróóságok által háborús bűnösnek minősített magyarokat is.ⁱⁱ

Az egyezmény értelmében megalakult Csehszlovák Áttelepítési Bizottság 6 héten át propagálhatta a magyarországi szlovákok körében az áttelepülés gondolatát, s 3 hónap állt rendelkezésére az áttelepülni kívánók jelentkezésének összegyűjtésére. A határidő lejártáig, vagyis 1946. május 27-ig 90 090 magyarországi szlovák jelentkezését sikerült összegyűjteni. Mivel indokolt esetben a jelentkezési határidőt egy hónappal meg lehetett hosszabbítani, a névjegyzékbe felvettek száma 1946. június 27-én elérte a 97 610 főt. A későbbi visszajelentkezések, ill. a jegyzék pontosítása után 1947 februárjában az áttelepülni szándékozó magyarországi szlovákok végleges száma szlovák források szerint 95 421, magyar források szerint 95 724 volt.ⁱⁱⁱ

A Csehszlovákiából kitelepítendő magyarok kiválasztását, ill. általában a telepítéseket (cseh)szlovák részről a Szlovák Telepítési Hivatal (SZTH) irányította. Munkatársai

hónapokon keresztül dolgoztak az áttelepítendő személyek és az érintett községek kiválasztásán. Ján Čech, az SZTH elnöke a Szlovák Nemzeti Tanács 1946. március 18-i ülésén ismertette a hivatal ezzel kapcsolatos elképzeléseit. Hangsúlyozta, hogy a Magyarországra áttelepítendő magyarok kiválasztásánál elsősorban a vagyoni, politikai, területi és etnikai kritériumokat kell figyelembe venni, miközben a fő cél „a magyar etnikum három vagy négy részre való feldarabolása lesz”, ami elsősorban a kisalföldi, vagyis a Komáromi, Párkányi, Zselizi és Ipolysági járások magyar lakosságának kitelepítésével fog járni. Azt is leszögezte, hogy a lakosságcsere keretében mindenekelőtt a szlovákiai magyarság vagyonosabb rétegeit, vagyis a városi polgárságot és a módosabb földműveseket, valamint az értelmiséget telepítenék át Magyarországra.^{iv}

A Szlovák Telepítési Hivatal 1946 májusára készítette el a kitelepítésre jelölt régiók és községek listáját is tartalmazó ún. eszmei tervvázlatát. A 312 községet felsoroló jegyzékből kitűnik, hogy a Szlovák Telepítési Hivatal – a Čech elnök által közöltekkel összhangban – a dél-szlovákiai magyar területsáv minél hatékonyabb elszlovákosítása céljából egész összefüggő régiók kitelepítésével számolt oly módon, hogy ezáltal minél több részre tördelje a Pozsony és Nagykapos között gyakorlatilag összefüggő, s csupán Kassa alatt megszakadó magyar etnikai sávot. Kiemelten kezelte ilyen szempontból a határ menti térségeket, amelyeket szinte kivétel nélkül kitelepítésre jelölt, s ahol egy hol összeszűkülő, hol kiszélesedő, 5-30 km mélységű „magyartalanított” övezetet kívánt létrehozni.

A legnagyobb figyelmet a Pozsony és Ipolyság közötti szintiszta magyar területsávra fordították: itt található a kitelepítésre jelölt községek mintegy kétharmada. A korábban német és magyar jellegű Pozsony szlovákká válásának bebiztosítása céljából kitelepítésre jelölték a várost kelet felől a magyar nyelvterülettel összekötő valamennyi települést, Szenc és Somorja városokat is beleértve.

A legnagyobb alapossággal a Csallóköz magyarságának szétadarabolását készítették elő. Úgynevezett szlovák etnikai folyosókkal (korridorokkal) kötötték volna össze a Somorja és Dunaszerdahely, a Dunaszerdahely és Nagymegyér, a Nagymegyér és Komárom, valamint a Komárom és Gúta közötti területet, s így a szintiszta magyar Csallóközben a magyar lakosság három kisebb nyelvszigetre szorult volna vissza.

A Csallóköztől északra elterülő Mátyusföldön kitelepítették volna a Galánta és Komárom közötti területet, ahol így egy, a magyar nyelvterületet kettévágó szlovák beékelődés jöhetett volna létre. Ugyancsak ki kellett volna telepíteni a Garam völgyének magyar lakosságát, ahol a Léva és a magyar határon fekvő Párkány közötti terület kitelepítése szintén a magyar etnikai tömb kettévágását célozta volna. Az SZTH jóval kisebb figyelmet tulajdonított a zoboralji nyelvszigeten élő magyarságnak, amelyet az egy tömbben élőknel asszimilációra alkalmasabbnak tartott, s így kitelepítésével sem számolt, valamint az Ipolyságtól keletre egyre elvékonyodó magyar területsávnak.

A délnyugat-szlovákiai nagy magyar etnikai tömbön kívül a kitelepítés elsősorban Ipolyságra és a várost övező több magyar falvakra, Kelet-Szlovákiában pedig a Szepsi alatti határ menti településekre és a szintiszta magyar Bodrogrékre várt volna.^v

Csehszlovákiának a lakosságcsere-egyezmény értelmében 6 hónap állt rendelkezésére az áttelepítendő magyarok kiválasztására. A csehszlovák kormány 1946. augusztus 26-án nyújtotta át a magyar kormánynak azoknak a magyaroknak a jegyzékét, akiket a paritásos csere keretében, vagy pedig a paritáson felül „háborús bűnösként” át kívánt telepíteni Magyarországra.

Az egyezmény V. cikke alapján a paritásos csere keretében kitelepítésre jelöltek száma 106 398, a VIII. cikk alapján „háborús bűnösöként” áttelepítendőké pedig családtagokkal együtt 75 114 volt; Csehszlovákia tehát a lakosságcsere-egyezmény hatályán belül összességében 181 512 felvidéki magyart, az 1930-ban csehszlovák állampolgársággal rendelkező szlovákiai magyarok 31,7%-át szeretne volna áttelepíteni Magyarországra.^{vi}

A 28 magyarlakta dél-szlovákiai járás, valamint a két nagyváros (Pozsony és Kassa) kimutatásából kitérünk, hogy a Szlovák Telepítési Hivatal – noha a paritásos csere által érintett járások körét május óta kibővítette – a lakosságcserevel továbbra is elsősorban a délnyugat-szlovákiai magyar etnikai tömb etnikai összetételét igyekezett megváltoztatni. A kitelepítés leginkább a Komáromi járást sújtotta volna, amelyből a magyar lakosság 55,3%-ának (29 387 fő) kitelepítését tervezték. Az Ógyallai járásból a tervek szerint a magyarság 44,6%-át (16 484 fő), a Zseliziből 44,1%-át (10 653 fő), a Dunaszerdahelyiből 43,0%-át (16 805 fő), az Ipolyságiból 37,8%-át (6420 fő), a Párkányiból 36,4%-át (14 405 fő), a Lévaiból 32,6%-át (3979 fő), a Somorjaiból 31,9%-át (8623 fő), a Vágsellyeiből 29,9%-át (8506 fő), a Galántaiból pedig 27,0%-át (11 209 fő) telepítették volna át Magyarországra.

Ennél jóval alacsonyabb volt a magyar nyelvterület középső és keleti szakaszán elhelyezkedő járásokból kitelepítésre jelöltek száma és aránya, amelyekből általában legfeljebb a magyar lakosság egynegyedét-egyharmadát jelölték ki áttelepítésre: a Lósonci járásból pl. 30,4%-át (5655 fő), a Tornaújfaluból 29,7%-át (5265 fő), a Rozsnyóiból 29,2%-át (4308 fő), a Rimaszombatiból 28,3%-át (1777 fő), a Kassai járásból és Kassa városából pedig együttesen 34,8%-át (5237 fő) (*l. táblázat*).

A Szlovák Telepítési Hivatal elképzelései szerint a népcserének már 1946 szeptemberében meg kellett volna kezdődnie, a lakosságcsere-egyezmény számos vitás, s a csehszlovák fél által önkényesen kezelt rendelkezése, különösen pedig a felvidéki magyarság tömegeinek vád alá helyezése, háborús bűnössé nyilvánítása s paritáson felüli besorolása az áttelepítendőkhöz azonban azt eredményezte, hogy a magyar kormány nem járult hozzá a lakosságcsere megindításához. Ezt követően Csehszlovákia számára a magyar kisebbségnek a közmunkarendelet ürügye alatt végrehajtott országban belüli széttelepítése, vagyis csehországi deportálása vált azzá a zsaroló eszközzé, amellyel sikerült rákényszerítenie Magyarországot a lakosságcsere megkezdésére.

A végül 1947. április 11-én meginduló népcsere, kisebb-nagyobb megszakításokkal, 1948 decemberéig tartott. A Szlovák Telepítési Hivatal 1949-ben készült zárójelentése szerint a lakosságcsere keretén belül összesen 55 487 magyart telepítettek át Magyarországra. Rajtuk kívül további 34 173 az egyezmény hatályán kívül távozott, Csehszlovákiából tehát összesen 89 660 magyart telepítettek át, ill. települt át önként vagy kényszerűségből Magyarországra.^{vii}

Az SZTH zárójelentésében foglaltakat mintegy megerősítik az 1949. évi magyarországi népszámlálás eredményei is, amelyek szerint 1949-ben 90 668 olyan személy élt Magyarországon, akinek 1938. március 1-je előtt Csehszlovákia területén volt a lakóhelye.^{viii}

A Magyarországra áttelepített magyarok járásokra és községekre lebontott – 1948 októberében, tehát két hónappal a lakosságcsere befejezése előtt készült – kimutatása szerint a lakosságcsere, még ha nem is sikerült a csehszlovák fél által tervezett mértékben megvalósítani (többek között nem került sor a „háborús bűnösök” tervezett nagy-

méretű áttelepítésére), az eredeti elképzelésekkel összhangban elsősorban a Pozsony és Ipolyság közötti, nyugati nagy magyar etnikai tömböt érintette.

Természetesen ezen belül még az egyes járások, régiók között is jelentős eltérések mutatkoznak. A lakosságcsere a legnagyobb mértékben a mátyusföldi és a Garam menti járásokat sújtotta. Az Ógyallai járásból a magyar lakosság 18,21%-át (6729 fő), a Galántaiéból 18,06%-át (7492 fő), a Vágsellyeiből 16,49%-át (4690 fő), az Érsekújváriból 12,85%-át (2523 fő), a Lévaiból 17,17%-át (2094 fő), a Zseliziből pedig 18,89%-át (4566 fő) telepítették át Magyarországra. A magyar lakosságának 18,89%-át elveszítő Zselizi járás ezzel a magas részarányal az első a lakosságcsere által érintett járások listáján. Az előző két régiónál valamelyest kisebb mértékben sújtotta a lakosságcsere a csallóközi járásokat: a Somorjai járásból a magyarok 12,68%-át (3430 fő), a Komáromiból 11,80%-át (6275 fő), a Dunaszerdahelyiből pedig 4,25%-át (1662 fő) telepítették át Magyarországra (2. táblázat).

Egyes községeket a kitelepítések különösen érzékenyen érintettek, s magyar lakosságukat valósággal megtizedelték. Összesen 22 olyan település található Szlovákiában, amely a lakosságcsere következtében magyar lakosságának több mint egyharmadát elveszítette, közülük 7 településen a helyi magyarság több mint fele esett a kitelepítés áldozatául. A 7 község közül kettő található a Csallóközben (Nagypaka – 67,77%, Szemet – 56,69%), kettő a Mátyusföldön (Naszvad – 55,35%, Tósnýarásd – 50,25%), ugyancsak kettő a Garam mentén (Alsószece – 57,08%, Kisóvár – 56,66%), egy pedig Kelet-Szlovákiában, Kassától délre (Perény – 57,34%).

Szám szerint a legtöbb személyt – néhány város mellett – általában a mátyusföldi nagyközségekből telepítettek ki. 500-nál több magyar lakosát összesen 24 település veszítette el: Naszvadról pl. 2565, Gútárról 2062, Komáromból 1774, Negyedről 1539, Érsekújvárból 1326, Felsőszeliből 1169, Vágfarkasdról 1129, Pozsonyból 1045, Udvardról 915, Perbetéről 822, Nagysallóból 801, Nagyfödéméről 789, Peredről 776, Alsószeliből 771, Komáromszentpéterről 713, Deákiből 692, Szencről 630, Diószegről 615, Szimőből 599, Jókáról 556, Taksonyfalvából 554, Tardoskeddről 549, Nagypakából 530, a kelet-szlovákiai Perényből pedig 527 magyart telepítettek át Magyarországra.

A községsoros adatok tanúsága szerint a telepítési szervek a magyar etnikai sávot a lakosságcsere segítségével két helyen próbálták meg ékszerűen kettévágni. Az egyik ilyen terület a Mátyusföldnek egyrészt a Diószeg – Galánta – Vágsellye – Érsekújvár – Komárom városok, másrészt pedig a Kis-Duna által határolt, s néhány kelet-csallóközi települést is magában foglaló szakasza volt. A kitelepítést itt a szlovák-magyar nyelvhatár dél felé tolását célozta oly módon, hogy a szlovák etnikai terület déli határa a Kis-Duna legyen, az Érsekújvár és Komárom közötti térségben pedig a 18. században létrejött nagysúranyi szlovák etnikai félsziget déli meghosszabbításával ékszerűen kettévágja a magyar nyelvterületet.

A kitelepítések által hatványozottabban érintett másik régió a Garam mente Mohi – Csata – Hontfüzesgyarmat háromszög által határolt térsége volt, ahol ugyancsak ékszerű kitelepítés zajlott, s amint később bebizonyosodott, a lakosságcsere leginkább e térségben teljesítette küldetését, az etnikai arányok megváltoztatását.

Mivel a Csallóközben a lakosságcsere később vette kezdetét, a szintiszta magyar terület szétdarabolására és a tervezett szlovák etnikai folyosók létrehozására a népcsere idő előtti befejezése miatt már nem kerülhetett sor. Ennek ellenére, töredékesen bár, de még itt is érvényesültek a Szlovák Telepítési Hivatal eszmei tervvázlatában kifejtett

telepítési irányelvek, vagyis a lakosságcsere a Csallóközben elsősorban a Pozsony keleti előterében fekvő Somorja környéki településeket érintette.

A Szlovák Telepítési Hivatal által megfogalmazott kitelepítési tervezetet a magyar nyelvterület Ipolyságtól keletre fekvő részén még kevésbé sikerült megvalósítani. A lakosságcsere e térségek magyar településeinek jelentős részét nem is érintette, s 14, többségében Rimaszombat (pl. Mezőtelkes – 30,89%) és Tornalja (pl. Oldalfala – 31,49%, Gömörpanyit – 24,33%) környéki község, valamint Perény (57,34%) és Bodrogszög (20,62%) kivételével a csere által érintett községekben sem haladta meg a kitelepítettek aránya a magyar lakosság 10%-át.

Általános gyakorlat volt ugyanakkor az is, hogy egy-két ritka kivételtől eltekintve még a lakosságcsere által leginkább érintett térségekben sem folyt kitelepítés (vagy csupán nagyon kis méretű) a szlovák többségű, vagy magyar többségű, de erősen vegyes lakosságú, ill. részben 18. századi szlovák telepítésű községekből (pl. Ógyalla, Újgyalla, Málás, Barsendréd, Barsbaracska, Zsemlelér, Tornóc, Vágsellye), ill. a két világháború között szlovákokkal kolonizált településekről (pl. Macháza, Nagymagyar, Lég, Tonkháza, Előpatony, Balázsfá, Ekel, Barsbese), mivel a már amúgy is jelentős számú szlovák lakosság jelenléte miatt ezek elszlovákosításához nem tartották szükségesnek a magyar lakosság kitelepítését.^x

A Szlovák Telepítési Hivatal már említett 1949. évi zárójelentése szerint Magyarországról a lakosságcsere keretén belül 59 774 szlovák települt át Csehszlovákiába. Rajtuk kívül további 13 449 az egyezmény hatályán kívül települt át, a Magyarországról Csehszlovákiába áttelepült szlovákok száma tehát összesen 73 273.^x

A Dél-Szlovákiában letelepített magyarországi szlovákok járási és községsoros kimutatása szerint a csere keretén belül áttelepültek közül 25 járás 189 községében összesen 40 035 személyt helyeztek el. A lakosságcsere jellegéből és céljából adódóan az áttelepült szlovákokat elsősorban a Magyarországra áttelepített magyarok helyére telepítették, vagyis a Mátyusföldre, a Garam mentére, valamint a Pozsony keleti előterében fekvő Somorja környéki csallóközi településekre. A Galántai járásba pl. 6277, a Komáromiba 5285, a Zselizibe 4405, az Ógyallaiba 4372, a Vágsellyeibe 4189, Pozsonyba 2694, a Somorjai járásba 2254, a Lévaiba 2117, az Érsekújváriba pedig 2063 magyarországi szlovák települt. A közép-, ill. kelet-szlovákiai magyarlakta járasok közül egyedül a Tornaljai járásban haladta meg a betelepült magyarországi szlovákok száma az ezer főt (1005) (3. táblázat).

A települési bontású adatok szerint ezernél több magyarországi szlovák összesen 7 községbe települt: Pozsonyba 2694, Komáromba 2107, a mátyusföldi Negyedbe 1828, a csallóközi Gútába 1781, az ugyancsak mátyusföldi Naszvadra 1430, Érsekújváriba 1283, a Garam menti Nagysallóba pedig 1018. Az 500-nál több magyarországi szlovákok befogadó községek száma 12: Felsőszeli – 995, Pered – 833, Vágfarkasd – 810, Diószeg – 806, Udvard – 623, Szenc – 614, Alsószeli – 552, Kassa – 532, Hontfűzesgyarmat – 529, Perbete – 523, Nagypaka – 508, Léva – 507.^{xi}

A reszlovakizáció

A lakosságcserevel párhuzamosan a felvidéki magyarság számának csökkentését célozta az ún. reszlovakizációs, vagyis „visszaszlovákosítási” kampány is. A reszlovakizáció hivatalosan abból a felvevésből indult ki, hogy a Szlovákiában élő ma-

gyarság nagy része az elmúlt évszázadokban, különösen pedig a 19. sz.-ban elmagyarosított vagy elmagyarosodott szlovák, akiknek a reszlovakizáció útján lehetőséget adnak arra, hogy visszatérjenek „eredeti” szlovák nemzetiségükhöz.

A reszlovakizáció demográfiai indoklását Ján Svetoň statisztikus, az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal vezető munkatársa dolgozta ki. A szlovákok számát a 18. század elején 750 000-re becsülő Svetoň szerint évi 1%-os természetes szaporulattal számolva a szlovákok számának 73 évenként meg kellett volna duplázódnia, s a 19. század végére el kellett volna érnie a 6 milliót, a szlovák nemzet addigi töretlen fejlődését azonban a 19. század közepétől kezdődően erősen megzavarta a magyarosítás. Abból kiindulva, hogy Szlovákiában nem egész 3 millió szlovák él, 600 ezer az európai országokban szóródott szét, 1,4 millió pedig a tengerentúlra távozott, arra a következtetésre jutott, hogy az általa feltételezett 6 millióból egymillió hiányzik. Svetoň szerint e hiány nagyobbik részével a szlovák nemzet a magyarok számának növekedéséhez járult hozzá.

A magyarosítás bizonyítékát látta abban is, hogy az 1921. évi csehszlovák népszámlálás során „200 000 felületesen elmagyarosodott szlovák azonnal visszatért saját nemzetiségéhez”, majd 1930-ig újabb 50–60 ezer. A disszimilációs folyamat azonban szerinte ezzel még mindig nem fejeződött be, s az 1930-ban magukat magyarnak vallók között még 200–250 ezerre tehető az elmagyarosodott szlovákok száma, mivel Csehszlovákia alig több mint egy évtizedes fennállása kevés volt ahhoz, hogy a lakosság tudatosítsa nemzetiségi hovatartozását. Mindezeket figyelembe véve elemzése végén 200-250 ezer, magát 1930-ban magyarnak valló személy reszlovakizálását javasolta.^{xii}

Bár a reszlovakizáció lehetőségét a szlovák politikai vezetés már 1945 első hónapjaiban körvonalazta, gyakorlati megvalósítása csak 1946 tavaszán kezdődött meg, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Csehszlovákia nem kap nagy hatalmi jóváhagyást a magyar kisebbség egyoldalú kitelepítésére, Magyarország pedig nem vállalja 200 000 felvidéki magyarnak a paritásos lakosságcserén felüli egyoldalú átvételét. Ráadásul közeledett a párizsi békekonferencia, a reszlovakizáció eredményeit pedig Csehszlovákia érvként kívánta felhasználni annak dokumentálására, hogy az országban a lakosságcsere és a reszlovakizáció után nem marad több 200 000 magyarnál, s így kedvezőbb kiindulási pozíciót kívánt biztosítani az egyoldalú kitelepítésük jóváhagyására benyújtott javaslatok számára.

A reszlovakizáció irányítása céljából létrehozott Központi Reszlovakizációs Bizottság nem készített ugyan saját tervezetet a reszlovakizálandó személyek számáról, ill. a reszlovakizálandó községekről, az akcióban tevékenyen résztvevő Szlovák Liga nevű társadalmi szervezet és a Szlovák Telepítési Hivatal azonban kidolgozta, és a rendelkezésére bocsátotta az ezzel kapcsolatos elképzeléseit.

Mivel a reszlovakizációt mindkét szervezet elsősorban saját céljainak és küldetésének rendelte alá, az általuk kidolgozott tervezetek nem csak különböztek egymástól, hanem gyakran merőben ellentétes elképzeléseket tartalmaztak. Amíg az elsősorban a magyar lakosság kitelepítésével, ill. a szlovákok letelepítésével megbízott Szlovák Telepítési Hivatal tervezetében az ún. területi elv dominált, addig a Szlovák Liga, amely küldetése a magyar etnikai területen élő szlovákokról való gondoskodás, ill. az „elmagyarosodott” személyek „visszaszlovákosítása” volt, az ún. etnikai elvet helyezte előtérbe.

A Szlovák Liga nagy pontossággal elkészített tervezete tartalmazta a reszlovakizálandó járások és községek római katolikus, evangélikus és református, a keleti járásokban pedig görögkatolikus lakosságának a számát is, a Szlovák Liga ugyan-

is a reszlovakizálendő személyek kiválasztásánál figyelembe vette a népesség vallási megoszlását, miközben elszlovákosításra alkalmasabbnak, tehát reszlovakizálándónak vélte a római és görögkatolikus, valamint az evangélikus lakosságot, mint a reformátusokat.

A Liga az egyes községekhez részletes mellékletet is csatolt, amelyben megindokolta reszlovakizálásuk szükségességét. Az egyes települések szlovák múltját az 1773-as Lexicon locorum, valamint a 18–19. századi demográfusok valamelyikének adatai mellett leginkább a szlovák (szláv) eredetű helynevekkel, a lakosság római katolikus, evangélikus vagy görög katolikus vallásával, ill. szláv családneveivel vélte bizonyítani, miközben szlovák eredetűnek tekintett minden olyan települést, amelyet a 18. század óta akárcsak egy forrás is szlováknak vagy szlovák lakossággal is rendelkezőnek említett. A Szlovák Ligának ilyen eljárással 25 dél-szlovákiai járás 302 községében összesen 177 078 „elmagyarosított”, tehát reszlovakizálendő személyt sikerült kimutatnia.

A tervzet nem számolt a szintiszta magyar lakosságú Csallóköz magyarságának reszlovakizálásával, ahol a jelek szerint még a Szlovák Liga sem tudott egyetlen szlovák eredetű, „elmagyarosított” községet felfedezni.^{xiii}

A Szlovák Telepítési Hivatal a Szlovák Ligával ellentétben egyáltalán nem vette figyelembe a népesség esetleges szlovák származását, s tervzetében már egyértelműen a területi elv dominált, vagyis olyan stratégiailag fontosnak ítélt régiókat és településeket kívánt reszlovakizálni, amelyek szlovákká válását elengedhetetlennek tartotta Dél-Szlovákia sikeres elszlovákosításához. A kitelepítésre jelölt községeket tartalmazó jegyzékéhez hasonlóan a legnagyobb hangsúlyt ezúttal is a Pozsony és Ipolyság közötti területsávra helyezte, ahol a Szlovák Ligával ellentétben reszlovakizálni kívánta a Csallóköz településeinek jelentős részét is.

Egyáltalán nem számolt ugyanakkor a reszlovakizáció kiterjesztésével pl. az 1938-as 1. bécsi döntés során megvont határtól északra fekvő zoboralji magyar nyelvszigetre, s jóval kisebb figyelmet szentelt az Ipolyságtól keletre fekvő területsávnak is, ahol jobbára csupán a városok (Losonc, Rimaszombat, Tornaalja, Rozsnyó, Szepsi, Kassa, Királyhelme, Nagykapos), s az azokat körülvevő, ill. a magyar határral összekötő magyar falvak reszlovakizálásával számolt. Az SZTH 23 dél-szlovákiai járásban összességében 283 település magyar lakosságát kívánta reszlovakizálni.^{xiv}

Az 1946. június 17-e és július 1-je közötti reszlovakizációs kampány eredménye a reszlovakizáció szervezőinek legmerészebb számításait is felülmúlta. Nem csak a reszlovakizálni szándékozók száma haladta meg jócskán a Szlovák Liga által javasolt 177 078-at, valamint a Ján Svetoň által javasolt 200–250 ezret, hanem szép számmal érkeztek reszlovakizációs kérvények az ország olyan részeiből, településeiről is, amelyek reszlovakizálásával sem a Szlovák Liga, sem pedig a Szlovák Telepítési Hivatal nem számolt, s így az akció négy északkelet-szlovákiai járás (Szepesófalui, Sztropkói, Vízközi, Mezőlaborci) kivételével gyakorlatilag egész Szlovákiára kiterjedt. Az 1946. július 25-i zárójelentés szerint Szlovákiában összesen 352 038 személy kérte szlovákká minősítését, ebből 342 942 Dél-Szlovákia 28 magyarlakta járásában és 2 nagyvárosában (Pozsony, Kassa), 9906 pedig az ország többi járásából.^{xv}

A számadatok tanúsága szerint a szlovákiai magyarság jelentős része, az 1930-ban csehszlovák állampolgársággal rendelkezők mintegy 62%-a eleget tett a reszlovakizációs felhívásnak. A reszlovakizáltak túlnyomó többségéről ugyanakkor elmondható, hogy nem vélt vagy valós szlovák származása miatt, hanem egyértelműen az üldöztetések alóli mentesülése reményében kérte „visszaszlovákosítását”. Hiszen a

reszlovakizáció szervezői sem titkolták, hogy aki hajlandó szlováknak vallani magát, az visszakapja csehszlovák állampolgárságát, mentesül a vagyonek Kobzás, az át- és széttelepítés alól, ám annak, aki kitart magyar nemzetisége mellett, továbbra is vállalnia kell a hátrányos megkülönböztetést. Ennek a nyílt nyomásnak tulajdonítható, hogy az akció a dél-szlovákiai járásokban a Szlovák Telepítési Hivatal által reszlovakizálni szándékozott 283 községgel, s a Szlovák Liga által reszlovakizálandónak tekintett 302 községgel szemben összesen 830 településen talált visszhangra.

Régióként rendkívül eltérő volt ugyanakkor a reszlovakizáció fogadtatása. Nagy általánosságban elmondható, hogy elsősorban a városokban, szórványban és a vegyes etnikumú, ill. nyelvhatár menti falvakban élő magyarok kérték „visszaszlovákosításukat“, ezzel szemben viszont az akció a zárt magyar etnikai területen belül jóval nagyobb ellenállásba ütközött. Amíg a 2,61%-nyi magyar lakossággal rendelkező Pozsonyi járásban, a 7,45%-ban magyar Töketerebesiben, a 9,41%-ban magyar Nagyrőceiben, a 16,41%-ban magyar Kassa városában vagy a 25,67%-ban magyar Verebélyi járásban pl. a teljes magyar lakosság reszlovakizált, addig a 86,68%-ban magyar Dunaszerdahelyi járás magyar lakosságának csupán 13,30%-a, a 80,36%-ban magyar Komáromiának 15,34%-a, a 75,75%-ban magyar Somorjaiának 31,31%-a, a 74,52%-ban magyar Felediének pedig 16,42%-a.

Több járás példája azonban ellentmond az előbbi megállapításnak. Mert amíg a 76,17%-ban magyar Királyhelmecei, s a szintén magyar többségű, 53,36%-ban magyar Szepsi járás teljes magyar lakossága, a 70,43%-ban magyar Ipolysági járás magyar lakosságának 95,68%-a, a 79,63%-ban magyar Párkényiének pedig 63,80%-a reszlovakizált, addig a csupán 9,81%-nyi magyar lakossággal rendelkező Aranyosmaróti járásban csak a magyarok 20,33%-a, a 13,51%-ban magyar Rimaszombati járásban pedig 33,97%-a^{xvii} (4. táblázat).

Az országos, ill. járási adatoknál természetesen jóval árnyaltabb következtetések levonására adnak lehetőséget a reszlovakizáltak községsoros kimutatásai, amelyek a 28 dél-szlovákiai magyarlakta járásból, valamint Pozsonyból és Kassáról állnak rendelkezésünkre. A településszintű kimutatások tanúsága szerint a reszlovakizáció két egymástól meglehetősen távol eső régióban, a Csallóközben és Gömörben ütközött a legnagyobb ellenállásba, de gyakran egy-egy régió belül is rendkívül eltérő volt a fogadtatása.

A Csallóköz szintiszta magyar településein a magyar lakosságnak általában legfeljebb 15–20%-a reszlovakizált, a Csallóköz központi részét magában foglaló Dunaszerdahelyi járás falvainak többségében a reszlovakizáltak aránya azonban még a 10%-ot sem érte el (pl. Szap – 0,61%, Dunakisfalud – 1,29%, Bögellő – 2,77%, Nagymad – 2,94%, Felsővámos – 4,35%)

Némileg magasabb volt a reszlovakizáltak aránya a Felső-Csallóközben, a Somorjai járásban, de általában itt sem haladta meg a 20–25%-ot. Kivételt elsősorban az a négy német-magyar vegyes lakosságú község képezett, amelyek közül Misérden és Torcsón a reszlovakizáltak száma meghaladta a magyar lakosságét, Dénesden a magyarok 87,89%-a, Dunahidason pedig 89,74%-a reszlovakizált.

Ezen kívül viszonylag többen reszlovakizáltak néhány Pozsonyhoz közeli magyarlakta településen (pl. Vereknén a magyar lakosság 42,43%-a, Pozsonycsákányban 40,89%-a), valamint azoknak a csallóközi falvaknak a többségében, amelyeket már a két világháború között szlovák vagy cseh-morva telepésekkel kolonizáltak (pl.

Előpatony – 92,79%, Tonkháza – 73,89%, Balázsfá – 55,97%, Nagymagyar – 54,12%, Macháza – 54,00%, Úszor – 44,59%.

A Csallóközhez hasonlóan visszautasította a reszlovakizációt a Mátyusföld Csallóközhez közel fekvő, valamint a Kisalföld Komáromtól keletre elterülő falvainak lakossága, Párkány felé haladva azonban – amelynek környéke pedig éppoly magyar jellegű, mint a Csallóköz – a reszlovakizáltak száma és aránya már rohamosan emelkedett, gyakran elérve a 100%-ot is.

A másik nagy régió, amelyben a reszlovakizáció a csallóközihez hasonló ellenállásba ütközött, s amely falvaiban a reszlovakizáltak aránya általában nem haladta meg a magyar lakosság 20%-át, Gömörnek a nagyrészt a Feledi járáshoz tartozó délnyugati része volt. A járás 24 községében a reszlovakizáltak részaránya a 10%-ot sem érte el: Darnya lakosai közül pl. senki, Hanván és Magyarhegymegen a magyarok 1,69%-a, Guszonán 2,25%-a, Medveshidegkúton 2,47%-a, Mezőtelkesen 2,84%-a, Harmacon 2,99%-a, Nemesradnóton 3,59%-a reszlovakizált.

A ritka kivételek közé itt az 1930-ban csupán relatív magyar többségüként kimutató Koriáti és a relatív szlovák többségű Bakti tartozott, amelyek teljes magyar lakossága reszlovakizált; a szlovák többségű Dúsa, ahol a magyarok 59,70%-a kérte „visszaszlovákosítását”, végül pedig a magyar többségű Gortvakisfalud, Szútor és Vecseklő, amelyekben a reszlovakizáltaknak a magyarokhoz viszonyított aránya 57,54; 56,39; ill. 74,73% volt, s ahol az általában teljes egészében reszlovakizált cigány lakosság növelte ilyen magasra az arányszámokat. Gömörnek a Tornaljai és Nagyrőcei járáshoz tartozó középső része már átmenetet képezett a reszlovakizációt szinte teljes mértékben elutasító Feledi járás, valamint a Rozsnyói és az attól keletebbre fekvő járások között, amelyek községeiben gyakran már a teljes magyar lakosság reszlovakizált.

A reszlovakizáció eredményei is azt bizonyították, hogy a mindenkor államhatárolomnak a vidéki lakosságnál jóval kiszolgáltatottabb, azonban gyakran valóban kétnyelvű, kettős identitású városi polgárság hajlamosabb a nemzetiségváltásra. Ugyanakkor a városok esetében is megfigyelhető bizonyos kettősség. Rimaszombat (40,41%) kivételével teljes egészében reszlovakizált a Nyitra – Érsekújvár – Párkány vonaltól keletre fekvő városok, ill. kisvárosok (Nyitra, Verebély, Érsekújvár, Párkány, Léva, Ipolyság, Losonc, Fülek, Tornalja, Rozsnyó, Jolsva, Szepsi, Kassa, Királyhelmece, Nagykapos) magyar lakossága, függetlenül attól, hogy az adott város a nyelvhatáron vagy a magyar nyelvterület belsejében fekszik-e.

Ezzel szemben a csallóközi és mátyusföldi városok, valamint Pozsony magyarsága, bár szintén nagy arányban, de az előbbieknél jóval kisebb mértékben élt a reszlovakizáció lehetőségével: Komáromban a magyar lakosság 23,31%-a, Somorján 29,10%-a, Pozsonyban 65,07%-a, Galántán 79,86%-a, Szencen 83,94%-a, Vágsellyén pedig 94,50%-a reszlovakizált.

A városi polgárság mellett nagy számban reszlovakizált egyes régiók falvainak ugyancsak kétnyelvű, kettős identitású, s általában kiforrott nemzet tudattal sem rendelkező népessége, amely a magyar népszámlálásokkor egyre nagyobb arányban vallotta magát magyarnak, az 1921. és 1930. évi csehszlovák népszámlálások alkalmával azonban már túlnyomó részben szlovák, az 1941-es magyar népszámláláskor viszont ismét magyar nemzetiségűnek jelentkezett. Ez a jelenség legszembetűnőbben a Kassa környéki, valamint a Töketeres és Sátoraljaújhely közötti falvakban nyilvánult meg, ahol a reszlovakizáltak száma gyakran többszörösen meghaladta a magukat 1930-ban magyaroknak vallókat.

Régióként eltérő mértékben, de az átlagosnál nagyobb arányban reszlovakizált a magyar-szlovák nyelvhatáron, esetleg annak közelében fekvő, 1930-ban is magyar többségű vagy vegyes etnikai összetételű települések lakosságának nagy része is. Az egyetlen kivételt a gömöri nyelvhatár Osgyán és Deresk közötti szakasza képezte, ahol a nyelvhatár közelsége a reszlovakizáció során a legtöbb esetben nem érezte hatását.

Jelentős mértékben befolyásolta ugyanakkor a magyarság magatartását a Mátysföld Szenc – Diószeg – Galánta – Vágsellye vonalon fekvő nyelvhatár menti, vagy ahhoz közeli településein (Dunaújfaluban, Dunasápon, Magyarbélien, Némethélien, Zonctoronyban, Hegysúron, Egyházfán, Nagyborsán, Dunajánosházán, Diószegen, Nemeskosúton, Vágán, Vághosszúfaluban, Vágvecsén és Királyiban a teljes magyar lakosság, Pozsonyboldogfán a magyarok 99,82%-a, Rétén 66,22%-a, Szencen 83,94%-a, Nagyfödemesen 87,95%-a, Kismácsédon 77,62%-a, Galántán 79,86%-a, Vágkirályfán 54,32%-a, Tornócon 89,97%-a reszlovakizált); a Verebely és Léva közötti, szlovák nyelvterületekkel, ill. szlovák-magyar kétnyelvű falvakkal szabdaltsági térség magyar településein (közülük Töhölben, Tilden és Csiffáron a teljes magyar lakosság, Kiskoszmályban 89,50%-uk, Újbarson 67,09%-uk, Felsőpélen 98,02%-uk, Barsbesén 87,02%-uk, Pozbán 80,24%-uk, Bajkán 66,41%-uk, Nagykálnán 55,85%-uk, Garamlőkön pedig 53,18%-uk reszlovakizált); valamint a nagysurányi szlovák etnikai beékelődéssel délről határos néhány magyar faluban (Csúzon és Zsitvabesenyőn a teljes magyar lakosság, Nagyölveden a magyarok 99,86%-a reszlovakizált), ill. az Érsekújvár és Komárom közötti, részben 18. századi szlovák telepítésű, s a két világháború között is erőteljesen kolonizált településeken (Imely és Ógyalla teljes magyar lakossága, Naszvadon a magyarok 92,56%-a, Bajcsón 90,43%-a, Bagotán 97,56%-a reszlovakizált).

Kevés kivételtől (pl. Kelenye – 30,04%, Ipolyszécsényke – 29,53%, Ipolybalog – 14,51%, Rárósmúlyad – 36,18%, Törincs – 39,50%, Pinc – 31,13%, Nagydaróc – 29,21%, Páskaháza – 9,49%, Abara – 17,33%) eltekintve ugyancsak túlnyomó többségében, általában 90%-ot meghaladó mértékben, nem ritkán azonban teljes egészében reszlovakizált az Ipolysági, Kékkői, Losonci, Rozsnyói, Szepsi, Nagymihályi és Nagykaposi járások nyelvhatáron vagy annak közvetlen közelében fekvő településeinek magyar lakossága is. Esetükben azonban ez már nem magyarázható csupán a nyelvhatár közelségével vagy a kétnyelvű lakosság jelenlétével, mivel e térségekben, járásokban gyakorlatilag teljes egészében reszlovakizált a nyelvhatáron fekvő falvak „háttérét” képező, a magyar nyelvterület belsejében fekvő szintiszta magyar régiók (Ipolyság környéke, a Szilicei-fennsík, Szepsi környéke, a Bodroghöz) lakossága is.

Érdekes képet kapunk a magyar nyelvterülettel egykor összefüggő, 1930-ra azonban arról „leszakadó”, s nyelvszigetként váló Zoboralja magyar lakosságának a reszlovakizációra adott válaszával kapcsolatban. A mintegy kéttucat magyar többségű, ill. magyar jellegű településből álló nyelvsziget, amelyet pedig a Szlovák Liga teljes egészében reszlovakizálni szándékozott, ugyanis rendkívül ellentmondásosan reagált az akcióra.

Amíg a nyelvsziget északi-északnyugati peremén elhelyezkedő, valamint a Nyitra és Verebely közötti falvak magyar lakosságának túlnyomó többsége, gyakran teljes egésze reszlovakizált, addig a Nyitrától kelet-északkeleti irányban elterülő falvak magyarsága a zárt magyar etnikai terület községeiéhez hasonlóan jórészt elutasította a reszlovakizációt: Nyitragesztén pl. csupán a magyar lakosság 12,28%-a, Zsérén 12,72%-a, Alsócsitáron 30,67%-a, Nyitragerencsén 31,22%-a, Kolonban 37,11%-a,

Alsóbodokon 46,80%-a, Pogrányban 48,16%-a; a Nyitrától délkeletre fekvő Nyitracsehiben és Nyitrakéren pedig szintén csupán 27,22%-a, ill. 44,29%-a reszlovakizált.^{xvii}

A reszlovakizáció régióként eltérő fogadtatásának, különösen pedig az egy régió belüli, azonos nemzetiségi struktúrájú települések sok esetben gyökeresen eltérő mértékű reszlovakizálásának magyarázata már nem feladatunk, a jelenség okainak feltárása azonban feltétlenül önálló kutatási témát érdemelne és jelenthetne.

Noha a reszlovakizációs kérvények leadásának határideje 1946. július 1-je volt, a Reszlovakizációs Bizottsághoz ezt követően is nagy számban érkeztek a reszlovakizálni szándékozók jelentkezései, a bizottság ezért úgy határozott, hogy ezeket is figyelembe veszi, így utólag még mintegy 60 ezerrel nőtt a reszlovakizációs kérvényt leadók száma.

A reszlovakizáció végleges eredményeit megállapítani a források hiánya, ill. ellentmondásossága miatt szinte lehetetlen. A szakirodalom által leggyakrabban közölt, s legáltalánosabban elfogadott adatokat a Szlovákia Kommunista Pártja KB Elnöksége számára készült 1950. január 6-i jelentés tartalmazza, amely szerint 410 820 személy nevében összesen 135 317 családfő nyújtott be reszlovakizációs kérvényt. Közülük 326 679 személyt ismertek el szlovák nemzetiségűnek, 84 141 személy reszlovakizálását ugyanakkor elutasították.^{xviii}

A lakosságcsere és a reszlovakizáció etnikai következményei

A lakosságcsere és a reszlovakizáció legfőbb célját, a magyar kisebbség felszámolását nem érte el ugyan, hiszen a felvidéki magyarságnak „csupán” mintegy 15%-át telepítették át, ill. menekült át Magyarországra, a nagyszámú kül- és belföldi szlovák letelepítésével mégis sikerült megbontani a két világháború között még meglehetősen homogén magyar etnikai terület egységét. A magyar nyelvterület felhígulását a szlovák-magyar nyelvhatár újbóli délebbre nyomulása, helyenként pedig megszűnte, valamint számos új szlovák nyelvsziget létrejötte mellett az egykor zárt magyar etnikai tömb szinte valamennyi térségének vegyes lakosságúvá válása jelzi. Mivel mind a ki- és betelepítéseknek, mind pedig a reszlovakizációnak rendkívül eltérő volt a területi vetülete, az imént megfogalmazott kép természetesen jelentős különbségeket takar.

A háború utáni első, 1950. évi népszámlálás eredményei szerint Szlovákia 3 442 317 lakosából 354 532 vallotta magát magyar nemzetiségűnek.^{xix} A magyar nemzetiségűek Szlovákia népességén belüli részaránya az 1930. évi 17,8%-ról tehát 10,3%-ra süllyedt, számuk pedig – legalábbis statisztikailag – az 1930-as érték 59,85%-ára csökkent.

Nyilvánvaló azonban, hogy a népszámlálás eredményeire nagymértékben rányomta bélyegét az éveken át tartó üldöztetés emléke, etnikai adatainak objektivitását ezért cseh, szlovák és magyar részről egyaránt megkérdőjelezzük, s egyetértünk abban, hogy azok nem a magyarság valós számát tükrözik, hanem csupán arról tanúskodnak, hogy a többéves üldöztetés után hányan merték vállalni magyar nemzetiségüket. Az etnikai arányokat elsősorban a 326 679 reszlovakizált nemzetiségi bevallása torzította, akik túlnyomó része a nacionalista politika enyhülése ellenére ekkor még mindig szlováknak vallotta magát. Ezzel magyarázható, hogy utólagos becslések a magyarok tényleges számát 451–455 ezerben adják meg.^{xx}

Az 1961. évi népszámlálás ezzel szemben a magyarság számának példátlan megnövekedéséről tanúskodik: Szlovákia 4 174 046 lakosából 518 782, az 1950. évi 10,3%-kal szemben az összlakosság 12,4%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek.^{xxi} A népszámlálási eredmények rácafoltak a demográfusok előrejelzéseire, mivel a magyarok lélekszáma az 1950-es népszámlálásra épülő népmozgalmi kimutatásoknál mintegy 110 ezerrel lett magasabb.^{xxii} A magyarság 11 év alatt 164 250 fős, azaz 46,3%-os tényleges szaporulata (Szlovákia összlakossága ezen idő alatt 21,3%-kal, a szlovákok 19,4%-kal, a csehek pedig 13,3%-kal szaporodtak) valójában azonban csupán látszatszaporulat, s azt jelzi, hogy a nacionalista politika enyhültével hány reszlovakizált tért vissza statisztikailag is a magyarsághoz. (*Janics Kálmán és Dávid Zoltán* becslése szerint 1961-ben mintegy 120 ezer reszlovakizált vallotta magát ismét magyar nemzetiségűnek.)^{xxiii}

A magyarság részaránya tehát az 1950. évi 10,3%-ról 12,4%-ra emelkedett, azonban még így is messze elmaradt az 1930. évi 17,8%-os arányától, s 1930-as összlétszámának 87,6%-át érte el csupán. Ennél is nagyobb méretű volt azonban a megfogyatkozása a harmincegy év alatt a lakosságcsere által leginkább érintett régiókat magában foglaló Lévai és Galántai járásban, valamint a két dél-szlovákiai nagyvárosban, a járási jogú Pozsonyban és a Kassa városát magában foglaló új Kassai járásban.

Az 1960-as közigazgatási reform során a szlovákiai járasok számát mintegy egyharmadára csökkentették, mivel azonban az 1930-as népszámlálás idejéből rendelkezésünkre állnak az új járasok területére átszámított nemzetiségi adatok, járási szinten is módunkban van áttekinteni a magyar lakosság számában és részarányában bekövetkezett változásokat.

Az összevetés tanúsága szerint a három évtized alatt a magyar népesség száma csupán három járásban, a Dunaszerdahelyi, Losonci és a Rimaszombati járásban növekedett, némi részaránynövekedés azonban közülük is csupán a leghomogénebb járásban, a Dunaszerdahelyiben mutatható ki, amelyben a magyarság összlakossághoz viszonyított aránya minimális mértékben 86,1%-ról 86,7%-ra emelkedett.

A magyarság száma és részaránya ezzel szemben leginkább a két nagyvárost magában foglaló járasokban, ill. a lakosságcsere által legnagyobb mértékben megtizedelt Mátyusföldet magában foglaló Galántai, és a Garam mentét magában foglaló Lévai járásban csökkent. A magyarság száma Pozsonyban 1930. évi létszámának 37,5%-ára, az összlakosságon belüli számaránya pedig 14,2%-ról 3,4%-ra zuhant; a Kassai járásban száma 1930. évi létszámának 56,6%-ára, összlakosságon belüli aránya 18,7%-ról 8,9%-ra; a Lévai járásban száma korábbi létszámának 76,3%-ára, összlakosságon belüli aránya 50,4%-ról 35,1%-ra; végül a Galántai járásban száma korábbi létszámának 87,5%-ára, összlakosságon belüli aránya pedig 62,2%-ról 45,6%-ra esett vissza^{xxiv} (5. táblázat).

A járási adatoknál természetesen pontosabb képet kapunk, s jóval árnyaltabb következtetések levonására nyílik lehetőségünk a magyar nyelvterület etnikai összetételében bekövetkezett változásokról a népszámlálások községsoros nemzetiségi kimutatásai segítségével. Mivel az 1950. évi népszámlálás községsoros etnikai adatait a mai napig nem hozták nyilvánosságra, s azok a kutatók számára gyakorlatilag elérhetetlenek, a ki- és betelepítéseknek, valamint a reszlovakizációnak a magyar nyelvterület egészére, ill. annak egyes községeire gyakorolt hatását csupán az 1961. és 1970. évi népszámlálások^{xxv} alapján vizsgálhatjuk.

A településszintű adatok azt jelzik, hogy a magyar nyelvterület kiterjedése a II. világháború utáni telepítések, részben pedig a reszlovakizáció következtében korábban soha nem tapasztalt mértékben csökkent. Az 1930. évi és az 1961-es népszámlálások etnikai adatainak összevetése azt mutatja, hogy harmincegy év alatt összességében 74 község veszítette el magyar többségét. A magyar etnikai területnek ez a korábban soha nem tapasztalt méretű, s rendkívüli gyorsaságú – hiszen nyilvánvalóan az 1945 és 1948/49 közötti politika következménye volt – összezsugorodása súlyosabb volt a két világháború közöttinél is, amikor összességében 123 község veszítette el magyar többségét, 1910 és 1930 között ugyanis általában „csupán” a kétnyelvű, kettős identitású lakossággal rendelkező, ill. a nyelvszigeti jellegű településeken és a városokban szorult kisebbségbe a magyarság, a zárt magyar etnikai terület községei azonban meg tudták őrizni homogén magyar jellegüket. A II. világháború után azonban már olyan településeken szorult kisebbségbe a magyarság, amelyek az összes korábbi magyar és csehszlovák népszámlálás szerint magyar többségűek, általában szintiszta magyar lakosságúak voltak.

Különösen feltűnő gyorsaságú és mértékű volt a magyar elem visszaszorulása a nyelvhatár menti városokban. Ezek elszlovákosodása már a húszas években megkezdődött, a 1930-ra a magyarság aránya Pozsonyban és Kassán is 20% alá süllyedt. 1930-ra szlovák többségűvé vált Losonc és Vágsellye is; relatív szlovák többségűvé Léva; Galánta, Érsekújvár, Rimaszombat és Rozsnyó ugyanakkor még őrizte legalább relatív magyar többségét, Szenc és Szepsi pedig ráadásul abszolút magyar többségét is megtartotta.

Az 1938-as határváltozásokat követően Magyarországhoz visszacsatolt városok visszaszerezték ugyan korábbi 80–90%-os magyar túlsúlyukat, a II. világháború után azonban kivétel nélkül szlovák többségűekké váltak. Ehhez a városi polgárság újabb nemzetiségváltásán, jelen esetben reszlovakizálásán, a városi hivatalnokréteg kicserélődésén, ill. a magyar öntudatú polgárság egy részének elmenekülésén kívül nyilvánvalóan hozzájárult a vidéki szlovák lakosság gazdasági természetű migrációja is.

A magyar elem legnagyobb mértékű térvészése Dél-Szlovákia két nagyvárosában, Pozsonyban (magyar lakosságának aránya 1930-ban 15,2%, 1961-ben 3,4% volt) és Kassán (16,4 – 3,8%) figyelhető meg, amelyekben már 1930-ban sem érte el a 20%-ot, 1961-re pedig csupán pár százalékos kisebbségbe szorult vissza. 20% alá csökkent a magyarság részaránya a már 1930-ban is szlovák többségű Losoncon (25,9 – 12,2%) és Vágsellyén (27,4 – 12,5%) kívül az 1930-ban relatív szlovák többséggel rendelkező Léván (39,6 – 16,9%), valamint az 1930-ban még relatív magyar többségű Galántán (38,4 – 19,7%) is. A magyar lakosság a nyelvhatáron fekvő városok közül Érsekújvárban (45,4 – 23,5%), Rozsnyón (48,2 – 33,5%) és Rimaszombatban (43,6 – 42,4%), valamint az 1930-ban még magyar többségű Szencen (56,4 – 36,1%) és Szepsiben (69,8 – 44,7%) tudta megőrizni 20% fölötti arányát.

Az 1930-as és az 1961-es népszámlálás községsoros etnikai statisztikáinak összevetése arról tanúskodik, hogy legnagyobb mértékben a telepítések által sújtott régiók, a Garam mente, a Felső-Csallóköz, a Mátyusföld Érsekújvár és Komárom közötti községeinek, Gömörben pedig a Rimaszombat és Tornalja vonzáskörzetébe tartozó falvak etnikai összetétele módosult, elsősorban ezek a települések váltak szlovák többségűvé, vagy veszítették el korábbi homogén magyar jellegüket.

A Felső-Csallóközben a Pozsonyhoz legközelebb eső két magyar településen, Verecknyén (1930: 85,6; 1961: 44,8% magyar) és Pozsonypüspökiben (80,7 – 50,1%) a

magyarság részarányának visszaeséséhez a lakosságcsere mellett hozzájárult Pozsony közelsége, ill. a főváros körzetébe irányuló szlovák bevándorlás is. Elvesztették magyar többségüket a térség lakosságcsere által leginkább sújtott községei, Nagypaka (97,3 – 48,8%), Szemet (99,8 – 49,1%) és Úszor (65,8 – 49,8%) is, amelyek közül Nagypakából a magyar lakosság kétharmadát, Szemetből több mint felét, Úszorból pedig közel egyharmadát telepítették át Magyarországra.

A Mátyusföld Érsekújvár és Komárom közötti részén elvesztette magyar többségét a kitelepítések által elkerült, azonban gyakorlatilag teljes egészében reszlovakizált, több mint 400 szlovák betelepítésével „felhígított”, s ráadásul már 1930-ban is erősen vegyes jellegű Ógyalla (1930: 50,4%; 1961: 44,0% magyar lakos), valamint a reszlovakizáció és a lakosságcsere által egyaránt sújtott Bagota (62,4 – 46,1%). Magyar többségét megőrizte ugyan, de erősen vegyes jellegűvé vált a nagyrészt reszlovakizált Naszvad (90,2 – 60,9%), amelyet ráadásul a lakosságcsere során is megtizedeltek, s magyar lakosságának 55%-át áttelepítették Magyarországra.

A Garam mentén a ki- és betelepítések, részben pedig a reszlovakizáció következtében 1930 és 1961 között összességében 24 község veszítette el magyar többségét. A magyar lakosság részaránya legnagyobb mértékben a tervezett szlovák etnikai ék északnyugati peremén elhelyezkedő, a lakosságcsere által leginkább sújtott településeken: Alsószeccsén (az 1930. évi 82,4%-ról az 1961. évi 19,7%-ra), Kiskoszmályban (75,3 – 17,3%), Újbarson (55,9 – 15,5%), Kisóváron (87,3 – 24,3%), Felsőszeccsén (84,5 – 37,5%), Marosfálván (86,9 – 36,4%), Garamlőkön (77,1 – 33,7%), Bajkán (88,2 – 35,0%), valamint a Nagykálna és Kiskálna egyesítésével létrejött Kálnán (70,8 – 31,9%) esett vissza.

A lakosságcsere által ugyancsak súlyosan érintett további 8, az előbbiektől délebbre elhelyezkedő településen, az ék nyugati szegélyén Nagysallóban (80,7 – 40,9%); a keleti peremén Hontfüzesgyarmaton (91,8 – 47,2%), az Alsófégyvernek és Felsőfégyvernek egyesítésével létrejött Kétfégyverneken (62,2 – 35,5%), valamint a Tergenyé és Nagypeszék egyesítésével létrehozott Sikenicán (91,6 – 40,3%); a központi részén Szodóban (78,6 – 40,1%) és Garammikolán (90,8 – 41,5%); valamint a déli peremén található Garamvezekényben (94,9 – 40,6%) és Garamdamásdon (84,9 – 46,6%) a magyar elem csökkenése már némileg mérsékeltebb volt, s általában meg tudta őrizni 40% fölötti arányát.

Elvesztette a Garam mentén magyar többségét 6 olyan, általában a nyelvhatáron fekvő, részben egykori szlovák telepítésű, s már 1930-ban is meglehetősen vegyes lakosságú település is, amelyeket a lakosságcsere nem érintett, többségük magyar lakossága ugyanakkor teljes egészében reszlovakizált. Nyilvánvalóan a reszlovakizáció volt tehát az oka Töhöl (69,2 – 44,5%), Barsbese (58,1 – 41,0%), Hontkiskér (54,2 – 28,3%), Barsendréd (66,2 – 39,6%), Málás (51,1 – 42,0%) és Deménd (52,3 – 42,4%) nemzetiségváltásának.

A magyarság arányának ily nagyméretű fogyáshoz, ill. a szlovák elem gyarapodásához, a lakosságcsere és a reszlovakizáció mellett hozzájárult a Garam mentén régtől fogva dívó ún. egykézés, amely már a két világháború közötti időben is lehetővé tette, hogy a nemcsak hogy nem gyarapodó, hanem stagnáló, sok esetben pedig fogyó lakosságú községekben a magyarság helyét az észak felől egyre nagyobb számban betelepülő szlovákok foglalják el.^{xxvi} Ennek azonban természetesen nem volt, s nem is lehetett akkora szerepe 24 település ily nagyméretű nemzetiségváltásában, mint az etnikai arányok tudatos megváltoztatását célzó szervezett ki- és betelepítéseknek.

Mivel a lakosságcsere lebonyolítása során mindenekelőtt a délnyugat-szlovákiai nagy magyar etnikai tömb felhígítására összpontosítottak, a telepítések a közép- és kelet-szlovákiai járások magyarságát kevésbé sújtották, s így e régiókban természetesen kevesebb az olyan községek száma is, amelyekben a magyar elem térvesztése a lakosságcsere rovására lenne írható. A kevés kivétel közé a Rimaszombatot övező településgyűrű (pl. Mezőtelkes, Zeherje, Osgyán, Jánosi), valamint a Tornalja vonzáskörzetébe sorolható gömői települések (pl. Oldalfala, Gömörfüge, Gömörpanyit) tartoznak.

Amíg a fentiekben tárgyalt régiók és azon belül az egyes községek etnikai arculatában bekövetkezett eltolódásokat általában a lakosságcsere és az azzal párhuzamosan zajló másik telepítési akció, a belső telepítés idézte elő, addig a telepítések által nem, vagy csupán nagyon kis mértékben érintett többi magyarlakta régióban: a Zoboralján, az Ipoly mentén, Szepsi és Rozsnyó környékén, valamint a Kassa környéki és Töketerebes alatti magyar szórványokban ez már a reszlovakizációra, ezzel párhuzamosan pedig az érintett községek nyelvhatár menti vagy nyelvszigeti jellegére vezethetőek vissza.

Amint arra már rámutattunk, a Zoboralja községei rendkívül ellentmondásosan reagáltak a reszlovakizációra. Ez a kettősség tükröződik az 1961-es népszámlálás nemzetiségi adataiban is. A reszlovakizált falvak túlnyomó része 1961-re a népszámlálási statisztika szerint is elveszítette magyar többségét: Vicsápapátiban a magukat magyaroknak vallók részaránya az 1930. évi 61,3%-ról 20,3%-ra, Nyitraegerszegen 80,3%-ról 47,1%-ra, a szlovák Szalakusszal Podhorany néven egyesített Bédén és Menyhén 92,4, ill. 81,7%-ról 28,4%-ra, Babindálon 77,7%-ról 46,7%-ra, Nagyhinden pedig 85,7%-ról 26,8%-ra csökkent. E falvak közül a magyarság csupán Ghymesen (1930: 64,4%, 1961: 50,4% magyar) és Kalászon (67,6 – 57,1%) tudta megőrizni enyhe többségét. Ezzel szemben a reszlovakizációnak ellenálló községek: Barslédec (83,2 – 69,2%), Kolon (70,2 – 65,0%), Zsére (92,4 – 81,6%), Alsócsitár (88,1 – 72,8%), Nyitragerencsér (60,4 – 60,2%), Pográny (71,7 – 68,6%), Nyitrageszte (87,5 – 78,0%), Nagycétény (74,4 – 83,4%), Nyitracsehi (76,9 – 50,2%), valamint a Nyitranyagkér és Nyitrakiskér egyesítésével létrejött Nyitrakér (84,1 – 67,2%) általában 1961-ben is megőrizték magyar többségüket.

A Zoboraljához hasonlóan nyilvánvalóan a nyelvhatár közelsége és a reszlovakizáció nyomta rá bélyegét a nemzetiségi bevallásra az Ipoly mente nógrádi szakaszának több, általában nyelvhatár menti településén is. A térségben 6 község: Dacsókeszi (1930: 51,3%; 1961: 48,9% magyar), Terbegeg (61,0 – 31,2%), Felsőzellő (61,7 – 35,6%), Zsély (77,3 – 24,9%), Bolyk (80,1 – 44,8%) és Terbeléd (77,8 – 39,1%) veszítette el korábbi magyar többségét.

A magyar nyelvterület Pelsőctől Nagykaposig terjedő keleti szakaszán a reszlovakizációnál is meghatározóbb tényező lehetett az egyes települések etnikai átrendeződésében a nyelvhatár közelsége vagy a községek nyelvszigeti és szórványjellege. E térség magyar falvait – Perény és a Bodrogszerdahelyhez csatolt Bodrogszög kivételével – a lakosságcsere alig érintette, magyar lakosságuk általában teljes egészében reszlovakizált, a magyar többségüket elveszítő települések ugyanakkor kivétel nélkül a nyelvhatáron elhelyezkedőkből kerültek ki, az azok „háttérét” képező, s szintén reszlovakizált települések ezzel szemben megőrizték homogén magyar jellegüket.

A magyar többségét elveszítő, részben már 1930-ban is vegyes etnikumú 20 település: Mikolcsány (1930: 76,1%; 1961: 47,3% magyar), Kuntapolca (56,4 – 49,8%), Pelsőc (51,3 – 48,9%), Jászó (69,3 – 28,9%), Somodi (82,3 – 46,7%), Szepsi (69,8 – 44,7%), Makranc (53,2 – 6,9%), Csécs (52,5 – 29,3%), Szeszta (64,7 – 41,0%),

Komaróc (83,5 – 38,6%), Alsólánc (87,3 – 49,7%), Perény (71,2 – 21,9%), Miglécnémeti (53,3 – 29,9%), Kenyhec (54,4 – 36,5%), Kistoronya (60,5 – 7,9%), Szürnyeg (63,9 – 36,9%), Imreg (74,0 – 49,9%), Hegyi (59,8 – 41,2%), Borsi (76,0 – 38,9%), és Bodrogszerdahely (55,1 – 47,1%) közül a magyarság kisebbségbe szorulása csupán a lakosságcsere során magyar lakosságának 57%-át elveszítő Perény, részben pedig Borsi és Bodrogszerdahely esetében magyarázható a telepítésekkel is.

A magyarság számára a II. világháború utáni népszámlálások közül talán legkedvezőbb 1970-es népszámlálás eredményei szerint a magukat magyarnak vallók száma az 1961. évi 518 782-ről 552 006-ra, azaz 33 224 fővel gyarapodott,^{xxvii} s bár részaránya 12,4%-ról 12,2%-ra csökkent, ez a 33 ezres növekedés így is mintegy 2 ezer fővel meghaladta az 1961-es népszámlálásra épülő népmozgalmi kimutatásokban előre jelzettet.^{xxviii} Ennek magyarázata elsősorban abban keresendő, hogy az 1961-ben magukat még mindig szlováknak valló reszlovakizáltak közül ismét többezren tértek vissza statisztikailag is magyar nemzetiségükhöz.

A népszámlálás településszintű etnikai adatai szintén alátámasztják a magyarság számának alakulásában országos szinten bekövetkezett pozitív változást, s egyértelműen a magyar etnikai terület újbóli homogenizálódásáról tanúskodnak. Egy-két vegyesen lakott régiótól, ill. településtől eltekintve, amelyekben a magyarság száma és aránya a telepítések következtében már 1961-re rendkívül megcsappant, a magukat magyarnak vallók részaránya a magyar nyelvterület szinte valamennyi községében nőtt. Ez a magyarság javára bekövetkezett egyedülálló etnikai arányeltolódás 18 településen – általában az 1961-ben még a reszlovakizáció hatása alatt álló községekben, ill. a telepítések következtében a magyar etnikai területen belül létrejött „szlovák” nyelvszigeteken – egyben azok korábbi magyar többségének visszaszerzését eredményezte.

A telepítések által sújtott, s ennek következtében 1961-re szlovák többségűvé vált községek közül visszaszerezte magyar többségét a felső-csallóközi Nagypaka (magyar lakosságának részaránya 1961-ben 48,8%, 1970-ben 57,3% volt) és Úszor (49,8 – 54,6%), a mátyusföldi Réte (48,3 – 57,6%), az Érsekújvár és Komárom közötti Ógyalla (44,0 – 55,9%) és Bagota (46,1 – 50,4%), a Garam menti Málás (42,0 – 53,5%), valamint a Lekér, Garamdamásd és Garamvezekény egyesítésével létrejött Hronovce (43,4 – 50,02%), végül pedig a bodrogi Bodrogszerdahely (47,1 – 61,4%), bár az etnikai arányok megváltozásában nyilvánvalóan valamennyi esetben közrejátszott a reszlovakizáltak visszatérése is eredeti magyar nemzetiségükhöz.

További 10, a telepítések által gyakorlatilag nem érintett község magyar többségének visszaszerzése azonban már egyértelműen a magukat 1961-ben még szlováknak deklaráló reszlovakizáltak, esetleg pedig a települések valóban kétnyelvű, kettős identitású lakossága statisztikai nemzetiségváltásának a következménye. A mátyusföldi Dunajánosházán a magukat magyarnak vallók részaránya 44,2%-ról 53,1%-ra, az Ipoly menti Dacsókeszin 48,9%-ról 52,1%-ra, Terbegecen 31,2%-ról 74,0%-ra, a gömői Pelsőcön 48,9%-ról 60,9%-ra, Kuntapolcán 49,8%-ról szintén 60,9%-ra, a Szepsihez közeli Alsóláncon és Komarócon pedig az 1961. évi 49,7, ill. 38,6%-ról egyenesen 96,3, ill. 80,0%-ra emelkedett. A magyarság arányának legnagyobb mértékű emelkedése a zoboralji Alsóbodokon következett be, ahol részaránya 13,3%-ról 85,1%-ra ugrott fel. Mindenképpen figyelemre érdemes a gömői Felsőfalu esete, amelyben már az 1941-es magyar népszámlálás is csupán 48,8%-nyi magyar lakosságot talált, az 1961. évi csehszlovák pedig 46,0%-ot, 1970-ben mégis a

falu népességének 53,2%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A legváratlanabb fordulatról pedig valószínűleg az Ipoly menti Ipolyharaszi adatsorai tanúskodnak, ahol már 1930-ban is csupán 44,4%-nyi magyart mutattak ki, 1961-ben pedig 9,0%-ot, 1970-re mégis 54,0%-ra emelkedett a magyarság aránya.

Nem szerezte ugyan vissza magyar többségét, de a felsoroltakon kívül figyelemre méltó még a magyar elem növekedése az Érsekújvár és Komárom közötti Imelyen, ahol már 1930-ban is csupán a lakosság 45,3%-a, 1961-ben pedig 38,2%-a, 1970-ben azonban már 48,8%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek; valamint Galántán (1961: 19,7%; 1970: 27,4% magyar) és Nagyidán (14,1 – 25,2%), ahol a magyar elem részaránya ismét 20% fölé emelkedett.

Az 1961-es és 1970-es népszámlálás községsoros adataiból tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amíg a telepítések az érintett községek etnikai arculatát gyakran gyökeresen átalakították, addig a reszlovakizáció – noha többszörösen nagyobb tömegeket érintett, mint a telepítések – legfeljebb a nyelvhatáron, a magyar nyelvterületen, a szórványmagyarság, ill. a 18. századi szlovák telepítésű, ám időközben visszamagyarosodott községek kétnyelvű lakossága körében járt tartós következményekkel, bár az etnikai arányok módosulása e településeken is inkább a felsorolt tényezőknél tudható be, semmint a reszlovakizációnak. Ezzel szemben viszont a zárt magyar etnikai terület magyarsága, mégha annak idején teljes egészében reszlovakizált is (pl. Párkány és Ipolyság környékén, a Pelsőc és Szepsi közötti térségben, a Bodroglóközben és az Ung-vidéken), az első adandó alkalommal statisztikailag is visszatért magyar nemzetiségéhez.

A lakosságcsere és a belső telepítés ugyanakkor oly nagy mértékben alakította át a felvidéki magyar nyelvterület etnikai összetételét, amelyhez fogható népességátrendeződésre a török háborúkat követő 18. századi migráció óta nem volt példa, s egykét, a telepítések által kevésbé érintett régió (a Csallóköz nagy része, Párkány környéke, Gömör délnyugti része, a Szilicei-fennsík, a Bodroglóköz és az Ung-vidék) kivételével vegyes lakosságúvá vált a korábban meglehetősen homogén magyar etnikai terület szinte valamennyi községe, a ki- és betelepítések által leginkább érintett régiókban (elsősorban a Garam mentén) pedig gyakorlatilag meg is szűnt a 200 éve folyamatosan dél felé nyomuló, de azért a 20. század közepéig jellegzetesen kirajzolódó nyelvhatár is.

*1. A dél-szlovákiai járásokból magyarországi áttelepítésre jelölt magyarok
Hungarians proposed to settle in Hungary from South-Slovakia*

Járás	Lakosok 1930-ban			Áttelepítésre jelöltek					
	összes	magyar	%	V. cikk alapján		VIII. cikk alapján		összesen	a magyar lakosság %-a
				magyar adat	szlovák adat	1-4. §	5. §		
Pozsony város és járás	184 993	22 947	12,4	3 677	3 705	1 329	-	5 006	21,8
Somorjai	35 682	27 030	75,7	7 051	6 997	1 543	29	8 623	31,9
Dunaszerdahelyi	45 075	39 070	86,7	6 344	6 002	10 449	12	16 805	43,0
Komáromi	66 144	53 154	80,4	12 797	13 760	16 580	10	29 387	55,3
Galántai	67 698	41 474	61,3	10 099	10 097	1 062	48	11 209	27,0
Vágsellyei	51 450	28 431	55,2	6 959	5 198	1 547	-	8 506	29,9
Érsekújvári	62 740	19 625	31,3	3 309	3 043	1 103	27	4 439	22,6
Ógyallai	53 046	36 940	69,6	12 427	12 809	3 961	96	16 484	44,6
Párkányi	49 584	39 483	79,6	8 010	7 993	6 149	246	14 405	36,4
Verebélyi	35 991	9 208	25,6	887	832	1 052	25	1 964	21,3
Nyitrai	78 548	10 762	13,7	-	-	324	4	328	3,0
Aranyosmaróti	37 223	3 653	9,8	-	-	1 241	-	1 241	33,9
Lévai	45 032	12 190	27,1	2 545	2 546	1 388	46	3 979	32,6
Zselizi	30 754	24 164	78,6	7 227	7 141	3 426	-	10 653	44,1
Ipolysági	24 112	16 983	70,4	2 680	2 680	3 511	229	6 420	37,8
Kékkői	35 786	11 023	30,8	1 433	1 433	427	27	1 887	17,1
Losonci	76 918	18 586	24,2	3 228	3 173	2 427	-	5 655	30,4
Feledi	33 808	25 195	74,5	2 522	2 522	838	82	3 442	13,6
Rimaszombati	46 465	6 278	13,5	1 341	1 339	413	23	1 777	28,3
Tornaljai	22 187	17 701	79,8	2 123	2 014	3 142	-	5 265	29,7
Nagyrócei	22 259	2 094	9,4	-	-	125	1	126	6,0
Rozsnyói	42 904	14 767	34,4	1 103	1 108	2 808	397	4 308	29,2
Szepsi	31 368	16 737	53,3	3 864	4 005	236	35	4 135	24,7
Kassa város és járás	127 950	15 050	11,7	2 832	2 984	2 033	372	5 237	34,8
Töketerbesi	47 417	3 533	7,5	-	-	-	-	-	-
Nagymihályi	50 238	2 865	5,7	-	-	1 276	-	1 276	44,5
Királyhelmeci	32 180	24 514	76,2	3 145	2 990	1 266	23	4 434	18,1
Nagykaposi	18 186	9 185	50,5	795	676	1 003	99	1 897	20,6
Összesen	1 455 738	552 637	38,0	106 398	105 047	70 659	1 831	178 888	32,4

2. A dél-szlovákiai járásokból Magyarországra áttelepített magyarok száma
Number of Hungarians settled in Hungary from South-Slovakia

Járás	Község	V. cikk alapján	VIII. cikk alapján	„Önként“	Összesen	A magyar lakosság %-a
Pozsony város	1	1 031	2	12	1 045	4,70
Pozsonyi járás	1	7	-	-	7	0,93
Somorjai	26	3 309	17	104	3 430	12,68
Dunaszerdahelyi	36	1 198	305	159	1 662	4,25
Komáromi	20	5 746	297	232	6 275	11,80
Galántai	25	7 327	6	159	7 492	18,06
Vágsellyei	10	4 589	2	99	4 690	16,49
Érsekújvári	8	2 142	3	378	2 523	12,85
Ógyallai	20	6 155	318	256	6 729	18,21
Párkányi	23	35	3	311	349	0,88
Verebélyi	8	255	-	-	255	2,76
Lévai	14	2 011	1	82	2 094	17,17
Zselizi	28	4 534	7	25	4 566	18,89
Ipolysági	12	1 069	-	1	1 070	6,30
Kékkői	2	4	-	2	6	0,05
Losonci	19	284	1	188	473	2,54
Feledi	26	296	2	92	390	1,54
Rimaszombati	6	285	6	82	373	5,94
Tornaljai	26	574	1	87	662	3,73
Rozsnyói	7	50	1	83	134	0,90
Szepsi	7	531	1	29	561	3,35
Kassa város	1	262	4	135	401	3,48
Kassai járás	2	5	-	6	11	0,31
Királyhelmeci	22	183	-	91	274	1,11
Nagykaposi	3	1	3	19	23	0,25
Összesen	353	41 883	980	2 632	45 495	x

*3. A dél-szlovákiai járásokba betelepített
magyarországi szlovákok száma
Number of Slovaks settled in circles of South-Slovakia*

Járás	Községek száma	Betelepültek száma
Pozsony város	1	2 694
Pozsonyi járás	2	3
Somorjai	15	2 254
Dunaszerdahelyi	9	695
Komáromi	12	5 285
Galántai	20	6 277
Vágsellyei	7	4 189
Érsekújvári	7	2 063
Ógyallai	13	4 372
Párkányi	8	166
Verebélyi	7	375
Lévai	11	2 117
Zselizi	24	4 405
Ipolysági	12	911
Kékkői	1	1
Losonci	5	217
Feledi	7	543
Rimaszombati	3	489
Tornaljai	9	1 005
Rozsnyói	2	60
Szepsi	4	415
Kassa város	1	532
Kassai járás	4	9
Királyhelmei	4	107
Nagykapos	1	8
Ismeretlen helyre	-	843
Összesen	189	40 035

4. A reszlovakizáció eredményei a dél-szlovákiai járásokban
Result of reslovakizing in circles of South-Slovakia

Járás	Lakosok 1930-ban			Reszlovakizáltak	
	összesen	ebből magyar	%	száma	a magy. %-a
Pozsony város	156 476	22 195	14,18	14 443	65,07
Pozsonyi	28 517	747	2,61	748	100,13
Somorjai	35 682	27 030	75,75	8 465	31,31
Dunaszerdahelyi	45 075	39 070	86,68	5 200	13,30
Komáromi	66 144	53 154	80,36	8 158	15,34
Galántai	67 698	41 474	61,26	25 244	60,86
Vágsellyei	51 450	28 431	55,26	11 490	40,41
Érsekújvári	62 740	19 625	31,28	15 856	80,79
Ógyallai	53 046	36 940	69,64	21 640	58,58
Párkányi	49 584	39 483	79,63	25 194	63,80
Verebélyi	35 991	9 208	25,62	11 550	125,43
Lévai	45 032	12 190	27,07	13 027	106,86
Zselizi	30 754	24 164	78,57	9 294	38,46
Nyitrai	78 548	10 762	13,70	9 341	86,79
Aranyosmaróti	37 223	3 653	9,81	743	20,33
Ipolysági	24 112	16 983	70,43	16 250	95,68
Kékkői	35 786	11 023	30,80	10 971	99,52
Losonci	76 918	18 586	24,16	19 073	102,62
Feledi	33 808	25 195	74,52	4 138	16,42
Rimaszombati	46 465	6 278	13,51	2 133	33,97
Tornaljai	22 187	17 701	79,78	8 355	47,20
Nagyrócei	22 259	2 094	9,41	4 504	215,09
Rozsnyói	42 904	14 767	34,42	18 433	124,82
Szepsi	31 368	16 737	53,36	22 148	132,32
Kassa város	70 117	11 504	16,41	12 724	110,60
Kassai járás	57 833	3 546	6,13	1 042	29,38
Töketeremesi	47 417	3 533	7,45	5 365	151,85
Nagymihályi	50 238	2 865	5,70	2 464	86,00
Királyhelmeci	32 180	24 514	76,17	26 999	110,13
Nagykaposi	18 186	9 185	50,50	7 950	86,55
Összesen	1 455 738	552 637	37,96	342 942	62,05

5. A magyarok számának és arányának változása a dél-szlovákiai járásokban
1930 és 1961 között
*Changes of the numbers and rates in South-Slovakian circles
between 1939 and 1961*

Járás	Lakosok száma 1930-ban			Lakosok száma 1961-ben			Magyarok növekedése /csökkenése 1930–61
	összesen	magyar	%	összesen	magyar	%	
Pozsony város	156 476	22 195	14,2	241 796	8 314	3,4	37,5
Pozsonyi	110 316	15 386	14,0	147 460	15 180	10,3	98,7
Dunaszerdahelyi	72 114	62 067	86,1	87 795	76 155	86,7	122,7
Komáromi	96 936	74 471	76,8	105 151	72 978	69,4	98,0
Galántai	106 329	66 113	62,2	126 972	57 868	45,6	87,5
Érsekújvári	134 276	66 458	49,5	144 866	59 911	41,4	90,1
Nyitrai	133 477	19 536	14,7	180 590	17 265	9,6	88,4
Lévai	110 499	55 725	50,4	121 032	42 502	35,1	76,3
Losonci	120 806	35 653	29,6	136 062	36 858	27,1	103,4
Rimaszombati	91 211	44 627	48,9	97 350	46 343	47,6	103,8
Rozsnyói	68 598	22 408	32,6	79 435	21 886	27,6	97,7
Kassai	153 557	28 653	18,7	182 669	16 224	8,9	56,6
Töketerébési	100 304	44 078	43,9	109 483	42 491	38,8	96,4

6. Szlovákia népességének etnikai összetétele 1930 és 1970 között
Ethnic composition of Slovakia between 1930 and 1970

Év	Összlak.	Magyar	%	Szlovák	%	Cseh	%	Német	%	Ruszin	%	Egyéb*	%
1930	3 329 793	592 337	17,8	2 251 358	67,6	121 696	3,7	154 821	4,6	95 359	2,9	114 222	3,4
1950	3 442 317	354 532	10,3	2 982 524	86,6	40 365	1,2	5 179	0,1	48 231	1,4	11 486	0,3
1961	4 174 046	518 782	12,4	3 560 216	85,3	45 721	1,1	6 259	0,1	35 435	0,9	7 633	0,2
1970	4 537 290	552 006	12,2	3 878 904	85,5	47 402	1,0	4 760	0,1	42 238	0,9	11 980	0,3

* Az egyéb kategória 1930-ban magában foglal 72 026 zsidó nemzetiségűt.

JEGYZETEK

- ⁱ Pl. *Balogh Sándor*: Az 1946. február 27-i magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény. In: *Történelmi Szemle* 1979/1, 59–87. p.; *Bobák, Ján*: Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946–1948). In: *Slováci v zahraničí* 8. Martin, 1982, 70–89. p.; *Šutaj, Štefan*: Reslovakizácia (Zmena národnosti časti obyvateľstva po II. svetovej vojne). Košice, 1991; *Vadkerty Katalin*: A reszlovakizáció. Pozsony, 1993; *Vadkerty Katalin*: A belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony, 1999; *Kugler József*: Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön. Budapest, 2000.

- ⁱⁱ Az egyezmény 1946. május 15-én lépett érvénybe, a magyar törvénytarban július 9-én tették közzé. (Országos Törvénytár 1946. július 9., 8. szám, 38–49. p.)
- ⁱⁱⁱ Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony; továbbiakban: SNA), Úrad Predsedníctva Slovenskej národnej rady (Szlovák Nemzeti Tanács Elnökségi Hivatala; továbbiakban: ÚP SNR), 311. doboz, Konečná zpráva o činnosti ČSPK v Maďarsku 1946–1948; Országos Levéltár, Budapest (továbbiakban: OL), Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság (továbbiakban: MÁK), XIX-A-15-d, 117. doboz, Kimutatás a Magyarországról Csehszlovákiába áttelepülésre jelentkezettek létszámáról körzetenként összesítve.
- ^{iv} SNA, ÚP SNR, 3. doboz, Zápisnica zasadnutia Predsedníctva SNR zo dňa 18.3.1946.
- ^v SNA, Reslovakizačná komisia (Reszlovakizációs Bizottság; továbbiakban: RK), 49. doboz, Výmena obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom, nástin ideového plánu.
- ^{vi} OL, MÁK, XIX-A-15-d, 117. doboz, Kimutatás a lakosságcsere-egyezmény alapján áttelepítésre kijelölt személyekről. Számszerinti járási kimutatás; Szlovák források szerint az V. cikk alapján áttelepítésre jelölt magyarok száma 105 047 volt. SNA, Úrad Predsedníctva Zboru povereníkov (Megbízottak Testülete Elnökségi Hivatala), 12. doboz, Zasadnutie Sboru povereníkov dňa 24.9.1946.
- ^{vii} SNA, Povereníctvo financií (Pénzügyi Megbízotti Hivatal; továbbiakban: PF), 1336. doboz, Ukončenie presídlenia podľa Dohody o výmene obyvateľstva – zpráva o výsledkoch činnosti a výdavkoch
- ^{viii} Az 1949. évi népszámlálás. 9. kötet. Demográfiai eredmények. Budapest, 1950, 333. p.
- ^{ix} SNA, Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy – sekcia B (Földművelés- és Földreformügyi Megbízotti Hivatal – B szekció; továbbiakban PPPR – B), 304. doboz, Štatistický prehľad odsťahovaných Maďarov z južných okresov Slovenska
- ^x SNA, PF, 1336. doboz, Ukončenie presídlenia podľa Dohody o výmene obyvateľstva – zpráva o výsledkoch činnosti a výdavkoch.
- ^{xi} SNA, PPPR – B, 304. doboz, Štatistický prehľad došlých Slovákov do južných okresov Slovenska.
- ^{xii} SNA, RK, 52. doboz, Poznámky k reslovakizácii.
- ^{xiii} SNA, Slovenská Liga (Szlovák Liga), 7. doboz, Obce podľa jednotlivých okresov, v ktorých sa má vykonať akcia reslovakizácie; Anton Granatier, 5. doboz, Reslovakizácia. Sumáry okresov.
- ^{xiv} SNA, RK, 53. doboz, Zoznam obcí.
- ^{xv} SNA, RK, 49. doboz.
- ^{xvi} SNA, RK, 49. doboz, Početný výkaz osôb prihlásených na reslovakizáciu.
- ^{xvii} SNA, RK, 52. doboz, Štatistika reslovakizantov podľa okresov.
- ^{xviii} Pl. Zvara, Juraj: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában. Bratislava, 1965, 40. p.; Šutaj, Štefan: i.m. 36. p.
- ^{xix} Srb, Vladimír: Zjišťování národnosti obyvatelstva v Československu v letech 1950–1980. In: Demografie 1981/4, 360. p.
- ^{xx} Srb, Vladimír: Asimilace a překlánění národnosti obyvatelstva v Československu ve světle sčítání lidu 1950–1991. In: Demografie 1996/3, 158. p.; Kocsis Károly: Telepítések és az etnikai térszerkezet a Kárpát-medence határvidékein (1944–1950). In: Illés Sándor–Tóth Pál Péter (szerk.): Migráció. I. kötet. Budapest, 1998, 130. p.

- ^{xxi} *Srb, Vladimír*: Zjišťování národnosti ... i.m. 360. p.
- ^{xxii} *Gyurgyik László*: A (cseh)szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918–1998. In: *Tóth László* (szerk.): A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918—1998. I. kötet. Budapest, 1998, 115. p.
- ^{xxiii} *Janics Kálmán*: A szlovákiai magyar társadalom ötven éve. In: *Valóság* 1971/6, 23. p.; *Dávid Zoltán*: A szomszédos államokban élő magyarok demográfiai helyzete. Kézirat. 1974, 9. p.
- ^{xxiv} *Mazúr, Emil*: Národnostné zloženie. In: *Slovensko. Lud. I. časť*. Bratislava, 1974, 447., 452. p.
- ^{xxv} Az 1961-es népszámlálásnak a magyar lakosság számát közlő dél-szlovákiai községsoros adatait egy belső használatra szánt kimutatás (A délszlovákiai járások községeinek nemzetiségi összetétele [é.h.n.]), az 1970-es népszámlálásnak a 10%-ot, ill. 100 főt meghaladó kisebbségi lakossággal rendelkező települések adott kisebbségére vonatkozó előzetes számsorait a szlovák kormány Nemzetiségi Tanácsa számára készített jelentés tartalmazza (Národnostné zloženie obyvateľstva podľa predbežných výsledkov sčítania ľudu, domov a bytov k 1.12.1970. Bratislava, 1971).
- ^{xxvi} *Vö.: Révay István*: A demográfia tükrében. In: *Borsody István* (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1939*. Budapest, 1938, 34. p.; *Dávid Zoltán*: i.m. 33. p.
- ^{xxvii} *Srb, Vladimír*: Zjišťování národnosti ... i.m. 360. p.
- ^{xxviii} *Gyurgyik László*: i.m. 88. p.

Tárgyszavak:

Kisebbség
Nemzetközi vándorlás
Népességstruktúra

POPULATION RESETTLING AND RESLOVAKING